

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI LEKSİK VƏRDIŞLƏRİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ
YOLLARI

İqtisadi-mədəni əlaqələrin genişləndiyi müasir dövrdə ingilis dilinin beynəlxalq ünsiyyət vasitəsi kimi nüfuzu artmaqdadır. Bu baxımdan tələbələrə leksik vərdişlərin inkişaf etdirilməsi aşağı kurslardan etibarən inkişaf etdirilir.

Aşağı kurslardan etibarən leksik biliklərin əldə olunması nəticəsində tələbələr zəngin lüğət ehtiyatına malik olurlar. Bu da öz növbəsində tələbələrin dildən sərbəst ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etməsinə kömək edir.

Tələbələrin fərqli fərdi xüsusiyyətlərinə malik olması onların dili mənimsəməsi və qavraması zamanı nəzərə alınmalı olan məsələlərdəndir. Tələbələrin maraqlarına uyğun çalışmalar işlədilsə, dilə yiyələnmək prosesi bir o qədər də yaxşı olacaqdır. Leksikanın tədrisində autentik materiallardan istifadə dilə yiyələnmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrin maraq dairəsinə uyğun autentik materialların seçilməsi qısa zamanda təlimin səmərəli nəticələnməsinə təsir edəcəkdir.

Tapşırıq əsaslı dil təlimi tərəfdarları dərslər zamanı autentik materiallardan daha çox istifadə edilməsini dəstəkləyirlər. Autentik materiallara nümunə olaraq media mənbələrini misal göstərmək olar. Media mənbələrinə dair tapşırıq nümunələrini aşağıdakı kimi şərh etmək olar:

1. Qəzetlər:

- a) tələbələr qəzeti təcrübədən keçirirlər, onun bölmələrini müəyyənləşdirirlər və qəzetə əlavə olaraq 3 yeni bölməni də təklif edirlər;
- b) tələbələr təqdim olunan bölmədən sözləri seçərək iş axtarışı elanı hazırlayırlar;
- c) tələbələr müəyyən bölməni yenidən işləyərək təqdim edirlər.

2. Televiziya:

- a) tələbələr hava haqqında məlumat verildikən qeydlər götürür və təyin olunan tarix üçün havanı göstərən hava simvolları ilə xəritə hazırlayırlar;
- b) reklam çarxını izləyərkən tələbələr yeni sözləri müəyyənləşdirir və qeyd aparırlar, sonra bu sözlərin ardıcılığını izləyən yeni elan nümunəsi tərtib edirlər;
- c) film izlənməsindən sonra xarakterləri və onların epizoddakı başqa xarakterlərlə əlaqəsini təhlil edirlər.

3. İnternet:

- a) kitab başlıqlarına əsasən tələbələr 3 internet kitabxanasını, qiymət siyahısını, onlara aid fikirlərin müqayisəli təhlilini hazırlayıb seçim edirlər və öz seçimlərini əsaslandırmaq üçün nümayəndə seçirlər;
- b) Tokiyoda bahalı olmayan otel axtararkən, axtarış vaxtlarını müqayisə edərək və onların məqsədi üçün ən faydalı olan axtarış proqramını müəyyənləşdirmək üçün ilk on ən yaxşı proqramı təhlil edərək tələbələr 3 müxtəlif axtarış proqramından istifadə edir. (məs. Yahoo, Netscape, Snap) [8, 237]

Təqdim olunan tapşırıq nümunələri tələbələrin maraq dairələrinə uyğun olmaqla yanaşı fənnüstü inteqrasiya baxımından da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, burada dərslərdə biliklərin dərslər zamanı əldə olunan biliklərə inteqrasiyası təhsilçilərin dünyagörüşlərinin də inkişaf etməsinə müsbət təsir göstərir.

Penny Ur dil bacarıqlarının formalaşdırılması üçün müxtəlif çalışmalar və fəaliyyət növlərini araşdırmışdır. O, lüğətin mənimsənilməsinə dair aşağıdakı tapşırıq növünü təqdim edir:

Müəllim: Who knows the meaning of the word disappointment, (puzzled looks; a student hesitantly puts up his hand) Yes?

Tələbə 1: Write a point?

Müəllim: No... anyone else? (silence) Come on, think everybody, try again!

Tələbə 2: Lose a point?

Müəllim: No it has nothing to do with points. Try again. It has something to do with feelings [10, 47].

Bu üsulla müəllim tələbələrin fəallığını təmin edərək onların qarşısına problemlə situasiya qoyur. Daha sonra müəllimin istiqamətləndirməsi ilə tələbələr yeni sözlərin izahını tapmağa çalışırlar.

Lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsinin ən yaxşı yollarından biri də dərslərinin kommunikasiyayönümlü və tələbələrin maraq dairələrinə uyğun şəkildə təşkil olunmasıdır. Tədqiqat prosesi zamanı yeni materiallar toplamaq üçün ünsiyyət əsasdır [7, 18]. Müəllimlərlə tələbələr arasında əlaqə olmalıdır. Müəllimlər tədris prosesində səmimi olmalı və tələbələrlə daim ünsiyyətdə olmalıdırlar [9, 88]. Tapşırıqlar kommunikasiya xarakterlidir. Tapşırıqların bir növü olan kollektiv tapşırıqlara nümunə olaraq tədris prosesi zamanı tələbələrin sevdiyi bir mahnı və yaxud klassik ədəbiyyatdan götürülmüş şeir nümunəsində işlənmiş yeni sözləri tapıb yeni mətn düzəltməyi qeyd etmək olar.

Leksik vahidlər dildən sərbəst şəkildə istifadə edə bilmək baxımından təlim zamanı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. İkinci dilin tədrisi zamanı lüğət ehtiyatının zənginləşməsi təlimin mərkəzində dayanır. Bu zaman lüğət leksik ifadələrin, cümlə üzvlərinin, birləşmələrin daha çox ünsiyyətə inteqrasiyasını təmin edir [8, 226]. Məlumdur ki, leksik vahidləri bilmək lüğət ehtiyatının zənginləşməsinə kömək edir. Lüğət ehtiyatının zənginləşməsi isə öz növbəsində kommunikasiyanın inkişafına xidmət edəcək.

Dilin funksiyaları ilə bağlı K.Byülerin təlimini linqvistik problemlərin psixoloji cəhətdən həllinə cəhd kimi qiymətləndirən R.V.Pazuxin belə hesab edir ki, "Dilin işlənmə səbəbini, ümumiyyətlə, onun strukturunu, eləcə də məlumatın tərkibində olan hər bir dil elementinin mahiyyətini aydınlaşdırmağa qadir olan yeganə funksiyası kommunikativlikdir" R.V.Pazuxinin monofunksionallıqla bağlı konsepsiyasının əsas müddəaları ondan ibarətdir ki, 1) dilin tək bir funksiyası var və o da kommunikativlikdir, 2) bütün digər funksiyalar ondan törəmədir. V.Humboldt isə dili əmələ gətirən ehtiyaclarla bağlı belə deyir: "Dil yalnız xarici ehtiyacdən, yəni ictimai əlaqə, ünsiyyət ehtiyacından deyil, insanlığın daxili ehtiyaclarından yaranmışdır" və bununla da, dilin çoxfunksiyallılığının əsasını qoyur. [1, 272]

Bu da öz növbəsində sübut edir ki, zaman- zaman tədqiqatçıların əksəriyyəti xarici dil öyrənməyin əsasını kommunikasiyada götürür. Leksik bazanın artırılmasında xarici dil- ingilis dilini öyrənən tələbələr üçün təlim materiallarının kommunikativ tərəfləri hər zaman diqqət olunan məsələlərdəndir. Təlim materiallarını tərtib edən tədris işçiləri, müəllimlər üçün kommunikasiya məsələsi hər zaman ön planda olmuşdur. İstər çalışmaların həlli yollarının müzakirəsi, istərsə də tapşırıqların həlli zamanı kommunikativ ünsürlər nəzərə alınır.

Leksikanın tədrisi zamanı kommunikasiya önəmlidir. Kommunikasiya prosesində tələffüzə əsasən sözlərin ifadə etdiyi məna müəyyən olunur. Sözlərin tələffüzünə əsasən ifadə etdiyi mənası isə cümlə daxilində müəyyənləşir. Sözlərin tələffüzü və orfoqrafiyasını bilmək dilöyrənmədə əsas amillərdən hesab olunur. Penny Ur qeyd edir ki, öyrənci sözlərin tələffüzünü və orfoqrafiyasını bilməlidir. Bir çox dilçilər

qeyd edirlər ki, sözlərin mənasını bilmək formasını bilməkdən daha vacibdir. Amma yadda saxlamaq lazımdır ki, sözün formasını bilmədən mənasını bilmək səmərəli deyil [10, 61].

Aydın ki, ünsiyyət prosesində tələffüz zamanı başa düşülməyən sözlərə təsadüf olunur. Tələbələr yazılı formada bildikləri sözləri ünsiyyət zamanı anlaya bilmirlər. Bunun üçün, çoxlu birləşmələrin, birləşmələrin mənasını bilmək və danışıq prosesində istifadə etmək lazımdır [3, 72]. Tələbələrin danışıq zamanı etdikləri səhvləri digər sözlərlə birlikdə cəld deyərək düzəltmək olar. Bu zaman tələbələr eşitdiklərini təkrarlayacaq və səhvlərini düzəltməyə çalışacaqlar [5, 7].

Leksik biliklərin artırılmasında önəmli məsələlərdən biri də dərslərin tələbəyönümlü təşkil olunmasıdır. Fəal təlimə əsaslanan dərslər tələbələrin fəallığına əsaslanır. Cüm Skrivenerin fikrinə əsasən, müəllim ətraflı izahat verməzdən əvvəl tələbələrə axtarıla sövq etməli və dərslərdə aktiv iştirak etmələri üçün şərait yaratmalıdır [2, 18].

Müəllimlər öyrənməyə yararlı olan materialları axtarmaqda tələbələrə yardım etməlidirlər. Tələbələrin tədqiqatçılıq qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün müəllimlər öz təcrübələrinə əsaslanaraq təlim zamanı həvəsləndirici üsullardan istifadə etməlidirlər [6, 7].

Təlim materialları hazırlanan zaman diqqət edilməli olan digər məsələ isə mətnlərin seçilməsidir. Leksik biliklərin genişləndirilməsində mətnlərin rolunu xüsusi vurğulamaq lazımdır.

Unutmaq olmaz ki, təlim materialları müvəffəqiyyətli öyrənməni reallaşdırmazsa təlim prosesi səmərəli həyata keçirilə bilməz. Hətta yüksək bilik səviyyəsi olan müəllim belə aşağı səviyyəli hazırlanmış təlim materialı ilə müsbət nəticə əldə edə bilməz. Tədris prosesi zamanı uğurlu təlim materiallarının seçimi öyrətmə və öyrənmə prosesinin uğurla həyata keçirilməsinə xidmət edəcəkdir.

Məlum olduğu kimi, hər hansı dilin linqvistik kodunu bilmədən həmin dilə bu və ya digər dərəcədə yiyələnməkdən söhbət gedə bilməz. Bəzi hallarda materiallar tələbələrin marağı və tələbatlarını nəzərə almadan hazırlanır və bu zaman qarşıya qoyulan əsas məqsəd linqvistik materialların mənimsənilməsi olur.

Material seçimi məsələsində olduğu kimi metod seçimi də təlimin səmərəliliyini artıran məsələlərdəndir. Tədris prosesində tətbiq edilən metodlar və materiallar təhsilçilərin yaş və bilik səviyyəsinə uyğun seçilir. Təlimin uğurla təşkil olunmasını təmin edən başlıca qüvvə - müəllimin rolu danılmazdır. Belə ki, tədris prosesi zaman öyrəncilərə yüksək motivasiyalı tədris mühiti yaratmaq müəllimin vəzifələrindən biridir. Bu da öz növbəsində, təlimdə tələbələrin məqsədmüvafiq inkişaf etməsinə təsir edir. Tələbələrin yeni material axtarması üçün onları motivasiya edən materiallar gətirmək lazımdır. Belə materiallara sosial əlaqələrlə bağlı, müxtəlif peşə sahələrində işləyən işçilərin şəraiti ilə bağlı, yeni texnologiyalarla əlaqəli və s. motivasiyaedici materialları nümunə göstərmək olar [4, 2].

Leksikanın tədrisi zamanı dərslərin tələbəyönümlü təşkil olunmaması tələbələrin dilə yiyələnməsi prosesini ləngidə bilər. Bu halda tələbələrin dildən sərbəst ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etməsi ehtimalı azala bilər. Tədris prosesinin səmərəli təşkil olunmasının əsas şərti təlimin fəal-interaktiv metodların tətbiqi ilə fəal təlimin xüsusiyyətlərinə əsasən təşkil olunmasıdır. Leksikanın tədrisi zamanı öyrənmələrin fəallığı üçün müsbət təlimin mühiti yaradılması mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, aşağı kurs tələbələrini müstəqilliyə yenidən qədim qoymuş tələbələrdir. Gələcəkdə peşəkər kadr kimi yetişmələri üçün düzgün təlim strategiyaları tətbiq olunmalıdır. Təlim materialları motivasiya xarakterli olmalı, tələbələrdə ruh yüksəliyi yaratmağa xidmət etməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əsgərov B. M. Linqvopsixologiya və ya dilin psixologiyası. Bakı: Elm və Təhsil, 2011, 308 səh
2. Boumova V. Traditional vs Modern teaching methods: Advantages and disadvantages of each. USA: Masaryk University press, 2008, 91 səh
3. Broughton G, Brumfit C, Flavell R, Hill P, Pincas A. Teaching English as a foreign language, second edition. London: Routledge, 2003, 257 səh
4. Kothari C. R. Research methodology: Methods and Techniques. India: New age International Ltd Publishers, 2004, 418 səh
5. Larsen – Freeman D. Language methods. Washington: United State Department of State, 1990, 65 səh
6. Pillai S. S. A note to the teacher educators. India: Tamilnadu Textbook Cooperation, 2008, 251 səh
7. Revel L. M. Methodology definition and observation tools/Consider Project. Lille, 2012, 30 səh
8. Richards C. J, Rodgers S. T. Approaches and methods in Language Teaching. England: Cambridge University Press, 2011, 270 səh
9. Tennand A, Negash N. Language improvement for English teachers. Senegal: Senegal press, 2009, 123 səh
10. Ur P. A Course in English language teaching. England: Cambridge University Press, 2012, 325 səh

Açar sözlər: Media mənbələri, müəllimin rolu, təlim mühiti, fəaliyyət növləri.

Key words: Media sources, teacher's role, learning environment, activities.

Ключевые слова: Медиа источники, роль учителя, учебная среда, виды деятельности.

Summary:

Ways for improving lexic skills in teaching English language in education institutions.

All of the words in English language has got its semantic nature. The article deals with lexic skills in comparison with morphology, syntax and some scientists' view about lexicology. Factors improving effectiveness of teaching activity in educational process are reflected in the article as well.

Резюме:

Пути совершенствования лексики в преподавании английского языка в высшей школе.

Все слова в английском языке имеют свою семантическую природу. В статье говорится о лексические навыки словах в сравнении с морфологии, синтаксис и о точке зрения некоторых ученых о лексикология. Факторы, развивающие эффективность обучающей деятельности в учебительном процессе также отражены в этой статье.

Rəyçi: dos.L.Ələbərova